

MONUMENTE FANTOMATICE. TELL-URILE ENEOLITICE DIN PREAJMA BUCUREȘTILOR

Vasile Opreș*

Keywords: *tell, eneolithic, monuments, Bucharest.*

Cuvinte cheie: *tell, eneolitic, monumente, București.*

Abstract: *This study aims an update of the actual situation of the Eneolithic tell sites situated in the proximity of Bucharest. There are five tells known in the archaeological literature as Chitila Fermă, Măgurele Movila Filipescu, Măgura Jilavei, Vidra Tell (Măgura Jidovilor) and Glina Tell (La Nuci). Intrusive archaeological research affected them to different extents, but the resulted publications were decisive for the understanding of the Neo-Eneolithic period of Bucharest and its neighboring areas. Except Măgura Jilavei, the remaining four sites were classified as historical monuments of national and universal value, and thus protected by national and international laws. But recent field surveys on each of these sites suggest that the tells around Bucharest are actually „ghost-like monuments”, almost invisible in the landscape: damaged, flattened, agriculturally worked or covered by vegetation and/or garbage.*

Rezumat: *Acest studiu dorește o aducere la zi a situației reale în care se află tell-uri eneolitice din proximitatea municipiului București. În număr de cinci, acestea sunt cunoscute în literatura de specialitate cu următoarele denumiri: Chitila Fermă, Măgurele Movila Filipescu, Măgura Jilavei, Vidra Tell (Măgura Jidovilor) și Glina Tell (La Nuci). Toate au beneficiat de cercetări arheologice intruzive care le-au afectat în proporții diferite, iar studiile rezultate de-a lungul timpului au fost edificatoare pentru înțelegerea perioadei neo-eneolitice din zona Bucureștiului. În afară de Măgura Jilavei, celelalte patru sunt declarate monumente istorice de valoare națională și universală, aflându-se sub incidența legislației în vigoare. Însă o documentare de teren recentă a fiecărui tell ne-a condus la constatarea că tell-urile din preajma Bucureștilor sunt de fapt „monumente fantomatice” aproape invizibile în peisaj: distruse, aplatizate, cultivate, acoperite de natură și/sau gunoaie.*

Introducere

Ne propunem, prin prezentul studiu, o analiză/prezentare actualizată a situației reale din teren pentru cunoscutele *tell*-uri eneolitice din proximitatea municipiului București. În număr de cinci, acestea se regăsesc în literatura de specialitate cu următoarele denumiri: (1) Chitila *Fermă*¹, (2) Măgurele *Movila Filipescu*², (3) Măgura *Jilavei*³, (4) Vidra *Tell* sau *Măgura Jidovilor*⁴, respectiv

*Muzeul Municipiului București.

¹ Boroneanț 1983, 2000, 2002, 2005. Nicolae *et alii* 2003.

² Roman 1962, 1963, 2012.

³ Rosetti 1929a, 1929b. Comșa 1976, 1981.

⁴ Rosetti 1934. Rosetti, Morintz 1961. Moldoveanu, Andreescu 2012.

(5) Glina *Tell* sau *La Nuci*⁵. Din punct de vedere administrativ, toate aparțin de localități din actualul județ Ilfov, însă „istoriile” orașului București le-au amintit întodeauna ca fiind fundamentale în înțelegerea preistoriei locale⁶.

Analiza propusă în articolul de față a implicat studierea în teren a fiecărui sit, cercetarea arhivelor documentare și bibliografice privitoare la cercetările arheologice efectuate de-a lungul timpului, dar și cartarea GPS și fotografierea fiecărui *tell*, dublată de înregistrarea stării de conservare din prezent.

Din cele cinci situri ce vor fi prezentate, așezarea eneolitică de pe Măgura Jilavei este considerată complet distrusă și ca atare nu apare oficial înregistrată ca sit arheologic sau monument istoric. Celelalte patru pot fi regăsite atât în Registrul Arheologic Național (RAN)⁷, cât și în Lista Monumentelor Istorice (LMI 2010), toate fiind clasate în grupa A, reprezentând *monumente istorice de valoare națională și universală*⁸.

Un *tell* reprezintă o movilă antropică creată printr-o locuire îndelungată sau locuiri succesive pe același loc⁹. Acest tip de așezare devine specific pentru Câmpia Română în perioada eneolitică (cca. 5000-3800 B.C.)¹⁰. Unele *tell*-uri din această regiune au la bază niveluri de locuire datând din neoliticul mijlociu, iar altele sunt suprapuse de așezări, structuri, necropole din perioade mai recente. Un astfel de sit poate conserva urmele materiale ale câtorva generații, ale uneia sau mai multor epoci, precum și amprenta omului modern. Cea din urmă, indiferent de scop sau mijloace, este întotdeauna una distructivă.

„Vădastra la Chitila”, „aspectul Măgurele”, „faza Jilava”, „faza Vidra”, „cultura Glina III”

Alăturarea de cuvinte din subtitlul de mai sus reprezintă expresii deja bine împământenite în literatura de specialitate din România. Într-o vreme când definirea *culturilor arheologice* era încă intens dezbătută (și din păcate, încă mai este), descoperirile din aceste situri au fost de o importanță deosebită în trasarea arealelor, determinarea cronologiei relative și încadrarea culturală a acestor *popoare preistorice*, fiecare dintre aceste entități fiind reprezentată de o anumită producție ceramică.

Astfel, Vasile Boroneanț¹¹ includea materialul ceramic din primul nivel de la Chitila *Fermă* într-un context mai larg, și pe baza lui argumenta extinderea culturii Vădastra până la Balta Ialomiței, anulând astfel faza Bolintineanu a

⁵ Nestor 1928, 1933. Petrescu-Dîmbovița 1944, 2013. Vintilă 2013.

⁶ Georgescu 1965, p. 22-30.

⁷ Accesibil online la adresa ran.cimec.ro (accesat 10.09.2015).

⁸ Conform Art. 8, alin. 1 (a) din Legea 422/2001 (republicată).

⁹ Bailey 1999.

¹⁰ Andreescu, Mirea 2008.

¹¹ Boroneanț 2005, p. 59-65.

culturii Boian¹², devenită mai recent cultură în accepțiunea altor cercetători¹³.

Coordonatorul săpăturilor arheologice din anii '60 de la Măgurele *Movila Filipescu*, Petre Roman, a definit „aspectul Măgurele” pe baza materialului ceramic descoperit aici, considerându-l un orizont situat (din punct de vedere crono-cultural) între culturile Boian și Gumelnița, cu importuri și influențe din cultura Precucuteni¹⁴.

În 1976 Eugen Comșa analiza materialele descoperite anterior la Măgura Jilavei de către Dinu V. Rosetti, incluzându-le în propria cronologie a culturii Gumelnița și definind „faza Jilava”¹⁵ - o a treia fază evolutivă, echivalentă cu faza B1 din cronologia lui Vladimir Dumitrescu (1925).

Dinu V. Rosetti publica rezultatele săpăturilor din *tell*-ul de la Vidra în anul 1934, ocazie de a sublinia asemănarea dintre materialele din primul strat de aici cu cele descoperite un deceniu mai devreme în așezarea Boian A de către Vasile Christescu¹⁶. Autorii săpăturilor ulterioare din așezări precum cele de la Tangâru¹⁷, Glina¹⁸ sau Bogata¹⁹ au etichetat materialele din straturi bine delimitate ca fiind de „tip Vidra”. Astfel, raportat la specificul materialului ceramic, a fost definită „faza Vidra”, a treia etapă sau faza evoluată a culturii Boian²⁰.

Urmând instrucțiunile lui Vasile Pârvan, Ion Nestor începe în anul 1926 săpăturile de la Glina *La Nuci*. Primele observații sunt publicate în limba germană²¹, fiind pentru prima dată utilizate în același context termenii de „cultura Boian” și „cultura Gumelnița”²², precum și relația stratigrafică dintre acestea. Stratul superior de la Glina, al treilea în succesiunea stratigrafică definită de autor, a fost denumit Glina III, dând numele culturii eponime din epoca timpurie a bronzului²³.

Atunci și acum

Cele cinci *tell*-uri care fac obiectul acestui studiu, au fost cercetate în diferite proporții din punct de vedere arheologic. Cei care le-au cercetat au realizat, prin intermediul publicațiilor, o istorie a acelor locuri pe care o considerăm deosebit de importantă în încercarea noastră de a înțelege situația actuală a acestor *monumente*. În cele ce urmează, vom parcurge o scurtă

¹² Comșa 1974.

¹³ Neagu 2003.

¹⁴ Roman 1962, p. 269; 1963, p. 33-49.

¹⁵ Comșa 1993, p. 160.

¹⁶ Rosetti 1934, p. 7.

¹⁷ Berciu 1935, 1937, 1959, 1961.

¹⁸ Petrescu-Dîmbovița 1944.

¹⁹ Comșa 1959, 1974.

²⁰ Comșa 1954, 1974. Pandrea 2000.

²¹ Nestor 1928.

²² Comșa 1981, p. 19.

²³ Nestor 1933, p. 237-251.

biografie a fiecărui *tell* analizat, de la descoperire și până în prezent, urmată de observații recente, rezultate în urma studiului în teren al fiecărui sit.

1. Chitila Fermă (sat Mogoșoaia, com. Mogoșoaia).

Cod RAN: 179294.01 (com. Mogoșoaia), respectiv 179472.03 (oraș Chitila);

Cod LMI: IF-I-s-A-15214.08/09;

Coordonate: 44° 52' lat. N și 25° 97' long. E;

Așezarea de tip *tell* situată pe malul drept al Colentinei a rămas neobservată până la începutul anilor '70 ai secolului trecut. Atunci, cu ocazia amenajării malurilor râului în scopuri progresiste, aproape întreaga movilă a fost „cercetată” cu buldozerul, pământul rezultat fiind întins pe o suprafață de câteva hectare. Aristide Ștefănescu a fost cel care a constatat la acel moment cele întâmplare, parte din materiale fiind colectate și trimise „Muzeului de Artă și Istorie al Orașului”²⁴.

Săpături de salvare au fost inițiate zece ani mai târziu (între 1982 și 1985) și au fost conduse de către Vasile Boroneanț²⁵. La acel moment se mai păstrau aproximativ 6 m din lungimea și 40 m din lățimea movilei inițiale, aceasta fiind orientată nord-sud, cu o înălțime de 0,65-0,80 m²⁶. Pe baza informațiilor primite de la buldozeristul care a distrus movila s-au putut aproxima dimensiunile acesteia înainte de distrugere: 80 m lungime și 60 m lățime²⁷. Rezultatele campaniilor de săpătură din anii '80²⁸, precum și cele mai recente (2002-2004), având un caracter pluridisciplinar²⁹ au pus în evidență materiale de tip Boian (Bolintineanu³⁰, Giulești, Spanțov) și Gumelnița (A1 și A2), stratigrafia exactă a sitului rămânând totuși incertă³¹.

După anul 2004 partea rămasă din *tell* nu a mai fost cercetată. Natura și-a urmat cursul iar în prezent întreaga suprafață este acoperită cu arbuști țepoși. Gunoaiele sunt omniprezente și ajută la datarea epocii în care trăim (Pl.I/1). Livezile din jur sunt neîngrijite și abandonate. Pe malul opus se zăresc case de mărimea unor palate construite pe teren descărcat arheologic. Înafară de vechile secțiuni arheologice, acum colmatate, nu se observă alte intervenții intruzive recente. Partea cea mai înaltă păstrată reprezintă fundația unui, cândva falnic, stâlp de beton pentru transportul curentului electric. Stâlpul rupt și căzut cu vârful spre apă arată ca un monument funerar al *tell*-ului de la Chitila (Pl.I/2). „Ofrande” de cioburi pot fi încă observate în găurile ovale ale stâlpului (Pl.I/3).

²⁴ Boroneanț 2000, p. 49.

²⁵ Boroneanț 1983.

²⁶ Boroneanț 2000, p. 49.

²⁷ Boroneanț 2000, p. 49.

²⁸ Boroneanț 1983.

²⁹ Nicolae *et alii* 2003.

³⁰ După V. Boroneanț etapa Bolintineanu nu aparține acestei culturi, ci primei etape a culturii Vădastra (Boroneanț 2002, 2005).

³¹ Mănucu-Adameșteanu *et alii* 2004.

2. Măgurele *Movila Filipescu* (sat Alunișu, oraș Măgurele).

Cod RAN: 179427.01;

Cod LMI: IF-I-m-A-15141.06;

Coordonate: 44°34' lat. N și 26°05' long. E;

Această așezare a fost cercetată pentru prima și ultima dată la începutul anilor '60 de către un colectiv³² condus de Petre Roman³³, pe atunci profesor la școala nr. 137 din Măgurele. Autorul săpăturilor descrie locația ca fiind „un teren ridicat, de mici dimensiuni, denumit de localnici *Movila Filipescu*”, având un diametru de circa 20 m³⁴. Din punct de vedere geologic, movila reprezintă un martor de eroziune ușor accesibil doar dinspre nord. La baza terasei, spre lunca Ciorogârlei, au fost identificate izvoare³⁵.

În urma celor 10 sondaje arheologice de pe movilă și din jurul ei au fost observate urme antropice datând din paleolitic până în perioadă recentă³⁶. În *tell*, cea mai bine reprezentată este locuirea eneolitică prin faza finală a culturii Boian (Spanțov) și prima etapă a culturii Gumelnița (A1). Un șanț datat în perioada Gumelnița a fost identificat în zona de legătură a movilei cu terasă (spre nord și nord-est). Publicațiile semnaleză și o serie de importuri ceramice sau ceramică de factură precucuteniană (aspectul Măgurele), precum și fragmente ceramice de tip Boian-Bolintineanu³⁷.

În prezent *Movila Filipescu* nu mai este deloc o movilă, iar numele Filipescu nu le spunea nimic localnicilor cu care am discutat. Situl este aplatizat și la același nivel cu terasa dinspre nord, fiind utilizat ca teren pentru cultivarea diferitelor specii de zarzavaturi (Pl.II/1). Fragmentele ceramice eneolitice răsar însă înaintea lor odată cu fiecare arătură (Pl.II/3). Dinspre vest și sud malurile sunt încă abrupte, dar în mare parte terasate. Pentru a preveni degradarea malului de sud, localnicii aruncă constant gunoaie, majoritar biodegradabile. Sub acest mal cu arbuști mai pot fi zărite răzlețe materiale arheologice (Pl. II/2), iar spre luncă există o zonă inaccesibilă din cauza vegetației abundente și izvoarelor, acum captate de un canal antropoc utilizat la irigații.

În partea de nord-est, pe terenul vechii școli conform planurilor publicate de P. Roman³⁸, a fost construit recent un mare parc de joacă și un teren sintetic pentru sport (Pl.II/1). Nu există nicio poartă de acces de la parc către sit sau vreun semn care să amintească de monumentul de valoare națională și universală din imediata vecinătate. Poate copiii, și mai ales părinții, ar fi mai

³² Colectiv din care a făcut parte, printre alții, acad. Răzvan Theodorescu, fost Ministru al Culturii între 2000 și 2004.

³³ Roman 1962, 1963, 2012.

³⁴ Roman 2012, p. 16.

³⁵ Roman, fig. 8.

³⁶ Roman, fig. 8.

³⁷ Roman 1962, 1963

³⁸ Roman 2012, fig. 8.

puțin deranjați de murdăria de pe haine dacă ar ști că praful de pe topogane s-a ridicat de pe vestigii eneolitice.

3. Măgura Jilavei (sat Jilava, com. Jilava).

Coordonate: 44°32' lat. N și 26°10' long. E;

Tell-ul de la Jilava apărea ca stațiune preistorică certă pe harta întocmită de către D. V. Rosetti în anul 1929³⁹. În același an, același arheolog realiza săpături arheologice de salvare identificând un singur strat de cultură⁴⁰ cu o grosime de aproximativ 0,70 m. Între 1930 și 1931 au avut loc săpături sistematice⁴¹, cercetându-se integral resturile păstrate din așezare, parțial afectată de cariera unei cărămidării. Tot atunci se „descoperă primul șanț de apărare gumelnițean”⁴². Datele și materialele arheologice au fost reanalizate patru decenii mai târziu de către E. Comșa, acestea fiind publicate într-un studiu extins, în limba franceză⁴³.

Așa cum reiese din înregistrările oficiale (RAN, respectiv LMI) la Măgura Jilavei nu mai există un sit arheologic eneolitic sau monument istoric, realitatea din teren confirmând respectiva situație. Cuvântul care descrie întreaga zonă este unul singur: *gunoi*. Mult pământ proaspăt cărat cu mașini de mare tonaj și mii de ambalaje de culori diverse completează peisajul zonei. În acest context - modern - se mai poate localiza doar o infimă parte din celebra movila de altădată⁴⁴ (Pl.III/1). Singurele urme arheologice observabile pe martorul de eroziune ce se mai păstrează sunt resturile fostei cărămidării de la începutul secolului al XX-lea. Un nivel consistent de pământ ars la roșu, surprins în malul rupt din partea de nord, ne-a făcut inițial să credem că ne aflăm în fața unei locuințe eneolitice incendiate, însă entuziasmul a trecut odată cu observarea unor bucăți mari de cărămidă modernă. Nici în malul de sud, cel mai abrupt și înalt de circa 2,5 m, nu am observat urme eneolitice, doar urme de arsură și obiecte recente (Pl.III/2).

Chiar dacă așezarea eneolitică nu mai există, ceea ce se mai păstrează din fosta carieră și probabil, resturile cărămidăriei din perioada interbelică⁴⁵, reprezintă un patrimoniu care ar trebui protejat sau, dacă prezintă interes imediat, cercetat și pus în valoare. Oare câte clădiri pe lângă care trecem zilnic în București au în pereți cărămizi făurite cu lut extras din Măgura Jilavei?

³⁹ Rosetti 1929 a.

⁴⁰ Cultura Gumelnița, faza B1 sau „faza Jilava”.

⁴¹ Rosetti 1929 b. Vintilă 2013, p. 198.

⁴² Comșa 1981, p. 20.

⁴³ Comșa 1976.

⁴⁴ Înainte de distrugere avea o formă ovală, cu o lungime maximă de 100 m și lățime maximă de 60 m (Comșa 1976, p. 106).

⁴⁵ După informațiile lui D.V. Rosetti proprietarul cărămidăriei „Jilava” era, la începerea săpăturilor, Tancu Marinescu. Prin intermediul acestuia unele piese au ajuns în colecția Istrate-Capșa, păstrate acum la Muzeul Regiunii „Porților de Fier”, din Drobeta-Turnu Severin (Rosetti 1929a, p. 13).

4. Vidra Tell (*Măgura Jidovilor*) (sat Vidra, com. Vidra).

Cod RAN: 105945.02;

Cod LMI: IF-I-m-A-15255.05;

Coordonate: 44°25' lat. N și 26°18' long. E;

Măgura de la Vidra a fost identificată de către Dinu V. Rosetti în anul 1929, odată cu „recunoașterile” din împrejurimile Măgurei de la Jilava⁴⁶. În numai trei ani, între 1931 și 1933, movila denumită *Măgura Jidovilor*, care pe alocuri păstra peste 6 m de stratigrafie antropică, a fost în cea mai mare parte cercetată⁴⁷. Observațiile rezultate au fost publicate într-un raport preliminar⁴⁸, rămas și final. Succesiunea stratigrafică a celor cinci straturi identificate începe cu un nivel Boian-Vidra la bază, urmat de trei straturi - fiecare echivalent al uneia din cele trei faze ale culturii Gumelnița (A1, A2, respectiv B1), iar ultimul, denumit de autorul săpăturilor *Vidra IID*, a fost ceva mai problematic de încadrat cultural. *Zeița de la Vidra* sau toporul din cupru de *tip Vidra* se numără printre vedetele artefactelor scoase la lumină din această așezare, ambele descoperite în ultimul strat gumelnițean (adică *Vidra IIC*, echivalent cu Gumelnița B1)⁴⁹.

După 25 de ani de la primele săpături, în anul 1958, D.V. Rosetti reia săpăturile împreună cu Sebastian Morintz pentru a verifica dacă așezarea a avut șanțuri de apărare/delimitare. În cele patru sondaje săpate în partea de nord a așezării au fost identificate două șanțuri. Cel mai clar evidențiat pare să fi fost săpat în prima fază a culturii Gumelnița (A1)⁵⁰.

Movila de la Vidra nu mai există, în principal din cauza cercetărilor exhaustive conduse de către D.V. Rosetti⁵¹ (Pl.IV/1). Îndreptarea locului cu buldozerul pentru amenajarea terenului în scopul lucrărilor agricole⁵² a ajutat, desigur, la ștergerea completă din peisaj a acestui monument. Acum se poate identifica locul vechiului *tell* doar pe baza coordonatelor GPS și având ca reper un nuc grandios, pe jumătate uscat. Pe câmpul aproape plat, în mare parte necultivat, a crescut un mohor înalt de peste un metru și jumătate (Pl.IV/2), o erbacee al cărei nume ajută la definirea stării date de vizitarea locului unde cândva a fost *tell*-ul de la Vidra.

5. Glina Tell (*La Nuci*) (sat Bălăceanca, com. Cernica).

Cod RAN: 101760.02;

Cod LMI: IF-I-m-A-15146.02;

Coordonate: 44°39' lat. N și 26°26' long. E;

⁴⁶ Rosetti 1934, p. 6.

⁴⁷ Rosetti 1934, pl. V. Rosetti, Morintz 1961, p. 71.

⁴⁸ Rosetti 1934.

⁴⁹ Rosetti 1934. Ambele artefacte sunt în prezent expuse în expoziția permanentă a Muzeului Municipiului București de la Palatul Suțu, în sala dedicată arheologiei.

⁵⁰ Rosetti, Morintz 1961, p. 74.

⁵¹ Rosetti 1934. Rosetti, Morintz 1961, p. 71.

⁵² Moldoveanu, Andreescu 2012, p. 125.

La hotarul dintre satele Glina și Bălăceanca, aproape de râul Dâmbovița, se află un *tell* observat pentru prima dată de către Radu Vulpe în anul 1923, urmând ca în 1926 să fie „redescoperit” de către Ion Nestor⁵³. Primele săpături au fost realizate în perioada 1926-1927 sub conducerea lui I. Nestor, precizându-se pentru prima dată raporturile dintre culturile Boian, Gumelnița și Glina⁵⁴. O nouă serie de săpături, de această dată coordonate de către Mircea Petrescu-Dîmbovița, au avut loc în anii 1943, 1945-1948 și, mai apoi, între 1970-1971, „confirmându-se rezultatele săpăturilor mai vechi și aducându-se multe date noi”⁵⁵. E. Comșa amintește într-o notă⁵⁶ de săpăturile din 1969-1970 (?), prin intermediul cărora s-a demonstrat că la Glina nu există nivel Boian-Giulești, ci doar nivel Boian-Vidra.

Deși a fost cercetat în mare proporție, cea mai recentă publicație despre săpăturile din *tell*-ul de la Glina datează din timpul celui de-al Doilea Război Mondial⁵⁷... Stratigrafia acestei așezări cuprinde un nivel Boian-Vidra la bază, urmat de două niveluri de locuire distincte, cu materiale de tip Gumelnița (A1, respectiv A2)⁵⁸, și un nivel superior datat la începutul epocii bronzului, denumit Glina III⁵⁹.

Movila de „La Nuci” încă există și este ușor de reperat în peisaj (Pl.V/1). Nucii în schimb au avut o soartă mai crudă și în timp au fost înlocuiți de gunoaie. Pe lângă săpăturile arheologice care au îndepărtat straturile antropice din jumătatea vestică a așezării, mai pot fi observate și alte intervenții. Astfel, considerând că asfaltul autostrăzii ce duce spre mare ar fi mai stabil peste resturi eneolitice, constructorii autostrăzii au decis să „împrumute” pământ pentru terasament chiar din prelungirea spre nord a faimoasei movile⁶⁰. Deși excavatoarele au fost oprite înainte de a finaliza întreaga acțiune, partea afectată a rămas instabilă și în fiecare an porțiuni din nivelele antropice sunt dislocate din cauza alunecărilor de teren.

Spre sud, am identificat șanț lung și arcuit, săpat în urmă cu ceva ani, nu știm cât de arheologic, trasat la baza movilei și care acum provoacă surparea malurilor sale dinspre nord. Tot la sud, aproape de zona de acces dinspre terasă pe *tell*, o groapă recentă, de aproximativ un metru și jumătate adâncime și formă trapezoidală în plan, a fost săpată cu un excavator ce a avut atașată pe braț o cupă cu dinți (Pl.V/1). Scopul pentru care a fost săpată respectiva groapă rămâne un mister, însă profilul de nord reprezintă un indicator elocvent privind stricăciunile

⁵³ Comșa 1981, p. 19.

⁵⁴ Nestor 1928, 1933.

⁵⁵ Petrescu-Dîmbovița 2013, p. 29.

⁵⁶ Comșa 1974, nota 239.

⁵⁷ Petrescu-Dîmbovița 1944.

⁵⁸ Vintilă 2013, p. 195

⁵⁹ Nestor 1933. Petrescu-Dîmbovița 1944.

⁶⁰ Moldoveanu, Andreescu 2012, p. 125.

produse: aproape un metru de strat plin cu materiale eneolitice, în principal fragmente ceramice și oase, format cel mai probabil din aruncarea pământului provenit din vechile săpături. Legislația în vigoare a fost invocată pentru rezolvarea acestui caz. Cu ceea ce a mai rămas din el, la Glina mai există totuși un *tell*.

Discuții și propuneri

Așezările de tip *tell* au fost printre primele obiective preistorice cercetate din Câmpia Română. Acest fapt se datorează în mare parte vizibilității pe care o are în teren acest tip de așezare, anomalii ale reliefului specific zonei de câmpie. Pericolele la care aceste monumente sunt expuse au fost amintite și exemplificate și cu altă ocazie, totodată oferindu-se și soluții de protejare și conservare⁶¹. La acest moment, exceptând *tell*-ul de la Glina, celelalte patru *tell*-uri din preajma Bucureștilor sunt doar „monumente fantomatice”, aproape invizibile în peisaj: distruse, aplatizate, cultivate, acoperite de natură și/sau gunoaie.

Nu este în intenția noastră să îi acuzăm aici pe arheologii care au desfășurat anterior cercetări în aceste situri pentru că au ales să cerceteze exhaustiv unele *tell*-uri, nici să căutăm vinovați printre șoferii de buldozere și nici printre oamenii locului care își cultivă grădinile sau care își aruncă gunoaiele unde găsesc un mal surpat. Primii dintre ei, arheologii, au fost curioși, au acționat în maniera profesională a vremurilor și mare parte din rezultatele muncii lor sunt în continuare actuale. Șoferii de buldozer au urmat indicațiile superiorilor și cu siguranță au avut mici insomnii după ce au observat craniile umane din pământul proaspăt săpat. Iar oamenii locului, majoritatea, nu știu că în grădina lor, pe terenul vecinului sau la răpa din vale se află un *tell* eneolitic.

Una dintre convențiile europene privind protejarea patrimoniului, ratificată de România, este cea de la Valetta (16.I.1992), prin care se stipulează că un sistem de protecție a patrimoniului arheologic trebuie să prevadă, printre altele, „the creation of archaeological reserves, even where there are no visible remains on the ground or under water, for the preservation of material evidence to be studied by later generations;” (Art. 2. ii). Protejarea unui sit arheologic prin săparea și epuizarea urmelor antropice se aplică doar în cazul săpăturilor de salvare. Siturile care nu necesită această etapă trebuiesc văzute ca „rezervații arheologice” și protejate prin conservare, situație în care se află și resturile *tell*-urilor amintite în acest studiu. Acestea au beneficiat de generoase cercetări intruzive, astfel că strategiile de cercetare ale generațiilor actuale și ale celor viitoare, vor trebui rezumate exclusiv la metodele non-intruzive care și-au dovedit deja utilitatea⁶², având mai ales obligația să aplice strategii de conservare.

⁶¹ Moldoveanu, Andreescu 2012.

⁶² Bem et alii 2012.

Legislația românească actuală prevede protejarea acestor monumente⁶³, însă este prea puțin pusă în aplicare, iar blamarea autorităților (in)competente nu ajută la nimic. Lipsa banilor și a personalului sunt motive invocate permanent, și sunt întradevăr probleme reale în România zilelor noastre. În aceste condiții, care ar fi soluțiile pentru a proteja, conserva și pune în valoare ce a mai rămas din *tell*-urile din preajma Bucureștilor? Există soluții de conservare și integrare într-un circuit turistic prin implementarea unor proiecte pe termen lung care să implice participarea unor specialiști în domeniu și bugete în euro⁶⁴, însă mult prea greu de pus în aplicare în condițiile actuale.

Arheologii uită uneori că oamenii prezentului nu sunt mai puțin importanți decât oamenii trecutului și că însăși arheologia studiază umanitatea din trecut pentru a oferi cunoaștere umanității din prezent. În acest moment, o metodă de protejare a ceea ce a mai rămas din aceste *tell*-uri, credem noi că o reprezintă educarea populației locale. Un început bun ar fi amplasarea de însemne distinctive, care acum lipsesc cu desăvârșire din vecinătatea monumentelor, cu toate că sunt consemnate în legislația de profil aflată în vigoare⁶⁵. Aceste marcaje ar trebui însoțite de o istorie a siturilor, principalele descoperiri și însemnătatea în context local și universal. De asemenea, profesorii de istorie de la școlile locale pot ajuta prin predarea preistoriei împrejurimilor în timpul unor vizite cu elevii pe aceste situri, ocazie cu care se pot aplica și necesarele acțiuni de ecologizare a respectivelor terenuri.

Mulțumiri:

Dorim să mulțumim pe această cale celor care pe parcursul documentării pentru acest studiu și-au adus contribuțiile: în primul rând îl amintim aici pe Mihai Florea care ne-a ajutat cu sfaturi și ne-a furnizat coordonatele exacte ale *tell*-urilor de la Vidra și Măgura Jilavei, fără de care nu am fi putut să le identificăm în teren; pe Theodor Ignat care a avut amabilitatea să ne conducă până la așezarea de la Chitila *Fermă*, loc unde fobia de șerpi i-a fost greu pusă la încercare. La deplasarea de la Jilava, Vidra și Glina au participat și Ionela Crăciunescu, Ancuța Mușină și Alexandru Onioi. De asemenea, adresăm mulțumiri pentru discuții, informații și sugestii lui Cătălin Lazăr și doamnelor Vasilica Sandu-Cuculea și Carmen Bem.

⁶³ Legea 422/2001 (republicată) și O.U.G. nr. 43/2000.

⁶⁴ Moldoveanu, Andreescu 2012, p. 127.

⁶⁵ Atribuție a Ministerului Culturii și Cultelor conform Legii 422/2001 (republicată), Art. 26, alin. (1).22.

Bibliografie

- Andreescu, Mirea 2008:** R. Andreescu și C. Mirea, *Tell Settlements: a pattern of landscape occupation in the Lower Danube*, în D.W. Bailey, A. Whittle, D. Hofmann (ed.), *Living well together? Settlement and materiality in the Neolithic of South-East and Central Europe*, Oxbow Books, Oxford, 2008, p. 28-34.
- Bailey 1999:** D. Bailey, *What is a tell? Settlement in the 5th millennium BC Bulgaria*, în J. Brück și Goodman, M. (ed.) *Making Places in the Prehistoric World: Themes in Settlement Archaeology*, London, UCL Press, 1999, p. 94-111.
- Bem et alii 2012:** C. Bem, A. Asăndulesei, Carmen Bem, F.-A. Tencariu, V. Cotiugă, Ș. Caliniuc, *Identity in diversity: photogrammetry, 3D laser scanning and magnetometric analysis of Gumelnița tells from Muntenia (Romania)*, în V. Cotiugă și Ș. Caliniuc (ed.) *Interdisciplinarity Research in Archaeology. Proceedings of the First Arheoinvest Congres, 10-11 June 2011, Iași, Romania*, BARIntSer 2433, Archaeopress, Oxford, 2012, p. 19-36.
- Berciu 1935:** D. Berciu, *Săpăturile arheologice de la Tangâru (1934). Raport preliminar*, Buletinul Muzeului Județean Vlasca „Teohari Antonescu”, I, 1935, p. 1-55.
- Berciu 1937:** D. Berciu, *Prime considerațiuni asupra neoliticului din Valea Dunării inferioare în legătură cu descoperirile din județul Vlasca*, Buletinul Muzeului Județean Vlasca „Teohari Antonescu”, II, 1937, p. 31-105.
- Berciu 1959:** D. Berciu, *Săpăturile arheologice de la Tangâru*, MCA, V, 1959, p. 143-154.
- Berciu 1961:** D. Berciu, *Contribuții la problemele neoliticului în România în lumina noilor cercetări*, Ed. Academiei Republicii Populare România, București, 1961.
- Boroneanț 1983:** V. Boroneanț, *Tellul neolitic de la Chitila-București*, MCA, XVII, I, 1983, p. 69-72.
- Boroneanț 2000:** V. Boroneanț, *Chitila-Fermă. Studiu Monografic. Istoricul cercetărilor*, MIM, XIV, 2000, p. 49-54.
- Boroneanț 2003:** V. Boroneanț, *Chitila-Fermă. Campania 2002*, CCA, campania 2002, CIMEC, București, 2003, p. 85-87.
- Boroneanț 2005:** V. Boroneanț, *Chitila Fermă. Studiu monografic*, CAB, VI, 2005, p. 43-81.
- Comșa 1954:** E. Comșa, *Considerații cu privire la evoluția culturii Boian*, SCIV, 5, 3-4, 1954, p. 361-392.
- Comșa 1959:** E. Comșa, *Săpăturile de salvare de la Bogata și Boian*, MCA, V, 1959, p. 115-123.
- Comșa 1974:** E. Comșa, *Istoria comunităților culturii Boian*, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, București, 1974.
- Comșa 1976:** E. Comșa, *Quelques considérations sur la culture Gumelnița (L'agglomération Măgura Jilavei)*, Dacia N.S., XX, 1976, p. 105-127.

Comșa 1981: E. Comșa, *Unele date referitoare la complexe neolitice din zona Bucureștilor*, CAB, III, 1981, p. 19-30.

Comșa 1993: E. Comșa, *La Roumanie Méridionale*, în J. Kozłowski (ed.) *Atlas du Néolithique Européen*, vol 1: L'Europe orientale, Liege, Eraul 45, 1993, p. 151-189.

Dumitrescu 1925: V. Dumitrescu, *Fouilles de Gumelnița*, Dacia, II, 1925, p. 29-103.

Georgescu 1965: F. Georgescu, *Istoria Orașului București*, vol I, Muzeul de Istorie a Orașului București, București, 1965.

*****LMI 2010:** Lista Monumentelor Istorice, *Monitorul oficial al României*, anul 178 (XXII), nr. 670 bis, partea I, 1. 10. 2010.

Mănușu-Adameșteanu et alii 2004: Gh. Mănușu-Adameșteanu, V. Boroneanț, A. Boroneanț, C. Nicolae, M. Florea, I. Nicolae, A. Samson, G. Vasile, *Chitila, com. Chitila, jud. Ilfov, Punct: Fermă*, în M. V. Angelescu, I. Oberlander-Târnoveanu, F. Vasilescu (ed.) CCA, campania 2003, cImec, București, 2004, p. 94-95.

Moldoveanu, Andreescu 2012: Katia Moldoveanu, R.R. Andreescu, *Sites under threat. Tell settlements from South-East Romania*, Studii de Preistorie 9, 2012, p. 123-139.

Neagu 2003: M. Neagu, *Neoliticul mijlociu la Dunărea de Jos. Cu privire specială asupra centrului Munteniei*, CCDJ, XX, 2003, Călărași.

Nestor 1928: I. Nestor, *Zur Chronologie der rumänischen Steinkupferzeit*, Praehistorische Zeitschrift, XIX, 1928, p. 110-143.

Nestor 1933: I. Nestor, *Fouilles de Glina*, Dacia, III-IV, 1927-1933, p. 226-252.

Nicolae et alii 2003: C. Nicolae, I. Nicolae, A. Boroneanț, *Săpăturile arheologice din situl neolitic de la Chitila-Fermă. Campanie 2002*, MIM, XVII, 2003, p. 72-81.

Pandrea 2000: S. Pandrea, *Câteva observații referitoare la periodizarea culturii Boian*, Istros, 10, 2000, p. 35-70.

Petrescu-Dîmbovița 1944: M. Petrescu-Dîmbovița, *Raport asupra săpăturilor de la Glina, jud. Ilfov, 1943*, Raport asupra activității științifice a Muzeului Național de Antichități în anii 1942 și 1943, București, 1944, p. 65-71.

Petrescu-Dîmbovița 2013: M. Petrescu-Dîmbovița, *Dr. Eugen Comșa la 85 de ani*, în Alexandra Comșa, C. Bonsall și Lolita Nikolova (eds.) *Faciets of the Past. The challenge of the Balkan Neo-eneolithic*. Proceedings of the International Symposium celebrating the 85th birth anniversary of Eugen Comșa, 6-12 october 2008, Bucharest, Romania, The Publishing House of the Romanian Academy, București, 2013, p. 29-31.

Roman 1962: P. Roman, *O așezare neolitică la Măgurele*, SCIV, 2, anul XIII, 1962, p. 259-271.

Roman 1963: P. Roman, *Ceramica precucuteniană din aria culturilor Boian-Gumelnița și semnificația ei*, SCIVA, 1, anul XIV, 1963, p. 33-49.

Roman 2012: P. Roman, *Cercetări arheologice și documente din arhive - despre orașul Măgurele (jud. Ilfov) și unele sate de la vest sud vest de București*, Ed. Artemis, București, 2012.

Rosetti 1929a: D.V. Rosetti, *Din preistoria Bucureștilor*, CNA, IX, 1929, p. 2-15.

Rosetti 1929b: D.V. Rosetti, *Raportul preliminar asupra săpăturilor arheologice executate la „Măgura dela Jilava”*, în D. Dumbravă (ed.) *Strămoșii Bucureștenilor*, București: Atelierele „Adevărul”, 1929, p. 28-32.

Rosetti 1932: D. V. Rosetti, *Câteva așezări și locuințe preistorice din preajma Bucureștilor*, București, 1932, p. 5-23.

Rosetti 1934: D.V. Rosetti, *Săpăturile de la Vidra - Raport preliminar*, Publicațiile Muzeului Municipiului București, 1934, p. 6-31.

Rosetti, Morintz 1961: D.V. Rosetti și S. Morintz, *Săpăturile de la Vidra*, MCA, VII, 1961, p.71-7.

Vintilă 2013: Camelia-Mirela Vintilă, *Așezările neo-eneolitice din Câmpia Bucureștiului (cu un repertoriu al descoperirilor)*, Buletinul Muzeului Județean Teleorman, Seria Arheologie, nr. 5, 2013, p. 189-211.

Lista ilustrațiilor / List of illustrations

Planșa I. Chitila *Fermă*. 1. Vedere dinspre sud-vest; 2. Stâlp de beton peste partea cea mai înaltă păstrată; 3. Fragmente ceramice preistorice într-una din găurile stâlpului.

Plate I. Chitila *Fermă*. 1. View from the southwest; 2. Concrete pillar over the highest part preserved; 3. Prehistoric pottery in one of the pillar holes.

Planșa II. Măgurele *Movila Filipescu*. 1. Vedere dinspre vest nord-vest; 2. Fragment ceramic eneolitic și talpă de șlap din cauciuc pe panta dinspre sud; 3. Fragmente ceramice eneolitice pe suprafața cultivată.

Plate II. Măgurele *Movila Filipescu*. 1. View from the northwest; 2. Eneolithic shard and rubber-soled slippers on the southern slope; 3. Eneolithic shards on the agriculturally worked soil.

Planșa III. Măgura Jilavei. 1. Vedere dinspre nord nord-vest; 2. Profilul movilei în partea de sud (straturile antropice conțin obiecte din metal de perioadă recentă).

Plate III. Măgura Jilavei. 1. View from the north-northwest; 2. Mound profile in the south (anthropic layers containing metal objects dated in the recent period).

Planșa IV. Vidra Tell (*Măgura Jidovilor*). 1. Imagine din timpul săpăturilor din 1931-1933 (după Rosetti 1934); 2. Vedere actuală dinspre sud sud-est.

Plate IV. Vidra Tell (*Măgura Jidovilor*). 1. Picture taken during diggings campaigns from 1931-1933 (after Rosetti 1934); 2. The current view from the south-southeast.

Planșa V. Glina Tell (*La Nucă*). 1. Vedere de ansamblu dinspre sud; 2. Groapă săpată de curând la baza tell-ului, în partea de sud.

Plate V. Glina Tell (*La Nucă*). 1. Overview from the south; 2. Recently dug pit at the base of the mound, in the south.

1

2

3

Planșa I. Chitila *Fermă*. 1. Vedere dinspre sud-vest; 2. Stâlp de beton peste partea cea mai înaltă păstrată; 3. Fragmente ceramice preistorice într-una din găurile stâlpului.

1

2

3

Planșa II. Măgurele *Movila Filipescu*. 1. Vedere dinspre vest nord-vest;
2. Fragment ceramic eneolitic și talpă de șlap din cauciuc pe panta dinspre sud;
3. Fragmente ceramice eneolitice pe suprafața cultivată.

1

2

Planșa III. Măgura Jilavei. 1. Vedere dinspre nord nord-vest; 2. Profilul movilei în partea de sud (straturile antropice conțin obiecte din metal de perioadă recentă).

1

2

Planșa IV. Vidra Tell (*Măgura Jidovilor*). 1. Imagine din timpul săpăturilor din 1931-1933 (după Rosetti 1934); 2. Vedere actuală dinspre sud sud-est.

1

2

Planșa V. Glina *Tell* (*La Nuci*). 1. Vedere de ansamblu dinspre sud; 2. Groapă săpată de curând la baza tell-ului, în partea de sud.